

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЧНИЙ
КАФЕДРА БІОЛОГІЇ ЛІСУ, МИСЛИВСТВОЗНАВСТВА ТА ІХТІОЛОГІЇ

Заповідна справа

методичні матеріали до самостійної роботи

освітній ступень **магістр**
спеціальності **091 «Біологія»**
освітньо-професійна програма **«Біологія»**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни має супроводжуватися створенням безпечного стану довкілля для життєдіяльності суспільства, спираючись на досконалу правову систему, яка б базувалась на гуманістичних та демократичних ідеях і принципах міжнародного права. У цьому процесі центральне місце належить законодавству у галузі регулювання відносин по використанню природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки. У сучасних умовах особливого значення набуває підготовка професійно грамотних фахівців з питань природокористування.

Метою викладання навчальної дисципліни «Заповідна справа» є надання майбутнім фахівцям комплексу знань про екополітичні, теоретичні та практичні основи, нормативно-правове та інституційне забезпечення заповідної справи, формування у студентів системного екологічного мислення та навичок із охорони та управління об'єктами і територіями природно-заповідного фонду та екомережі, їх створення та розширення. Ця дисципліна знайомить студентів із міжнародними принципами, підходами та національними законодавчими і нормативними основами охорони природи, збалансованого природокористування з метою гармонізації відносин в системі «суспільство-природа». Вона несе екоцентричну функцію та сприяє формуванню екологічної свідомості у студентів.

Завдання вивчення дисципліни «Заповідна справа» є надання студентам комплексу теоретичних та практичних знань щодо загальних уявлень про стан заповідної справи в Україні та мережу заповідних територій, ролі заповідної справи у вирішенні локальних, регіональних та глобальних екологічних проблем; екологічних аспектів збереження біологічного різноманіття заповідних територій, а також формування вмінь, навичок та професійних компетенцій ефективного використання відомчих матеріалів заповідних територій різного рангу та категорій для наукового аналізу умов регіонів, визначення джерел та ступеня антропогенного впливу на природні комплекси заповідних територій; прогнозування та моделювання екологічних ситуацій; управління динамікою природних комплексів заповідних територій; організації та здійснення екологічної освіти та екологічного виховання населення.

Сучасне суспільство ставить перед вищою школою завдання підготовки мислячого, уміючого самостійно добувати і застосовувати знання на практиці фахівця. Від випускника вузу потрібне вміння ставити мету і формулювати завдання, пов'язані з реалізацією професійних функцій, знаходити і приймати управлінські рішення, не стандартно підходити до вирішення відомих проблем, а також намічати шляхи вирішення тих що знов з'являються, уміти набувати нових знань, використовуючи сучасні інформаційно-освітні технології, бути методично і психологічно готовим до зміни виду і характеру своєї професійної діяльності. В період навчання у вузі закладаються основи професіоналізму, формуються вміння самостійної професійної діяльності. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема опанування студентами методів пізнавальної діяльності в умовах самостійної та індивідуальної роботи. Оскільки інформаційний обсяг дисципліни не може охопити усі сфери знань і проблеми сучасного природокористування, то самостійна робота виконує кілька освітніх функцій. По-перше, розглядаються у більш конкретній формі ті питання, які викладачем були висвітлені стисло; по-друге, студент здобуває навички роботи з науковою літературою та вміння аналізувати інформацію за проблемою, яка його цікавить у конкретній галузі; по-третє, захищаючи свою наукову роботу на семінарі перед своїми колегами, студент набуває навичок робити наукові доповіді та відстоювати свою точку зору під час дискусії.

Самостійна робота студента є основним способом оволодіння матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час та передбачає:

- опрацювання теоретичних основ прослуханого лекційного матеріалу;
- вивчення окремих тем або питань, що передбачені для самостійного опрацювання;
- поглиблене вивчення літератури на задану тему та пошук додаткової інформації;
- самостійне опрацювання теоретичних питань для виконання розрахункових завдань;
- самостійне опрацювання теоретичних питань для виконання індивідуального завдання.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Розділ 1. Науково-теоретичні та організаційно-правові засади заповідної справи

Тема 1. Заповідна справа: мета, завдання, об'єкт, предмет і методи досліджень

Сутність природно-заповідної справи. Значення заповідних територій та об'єктів у збереженні біологічного різноманіття. Піонери і фундатори заповідної справи в Україні. Історія заповідної справи. Еволюція концептуальних засад охорони природи: заповідники, Червона книга, Зелена книга, поліфункціональні об'єкти (парки, біосферні резервати). Стан та перспективи заповідної справи в Україні та світі.

Тема 2. Заповідна справа у контексті збереження біологічного різноманіття

Збереження біорізноманіття як наукова і практична проблема. Екосистеми: природні, квазіприродні та антропогенні. Основні причини втрати біологічного різноманіття. Темпи зміни флори і фауни. Необхідність збереження регіонального та глобального біологічного і ландшафтного різноманіття. Наукове забезпечення збереження біологічного і ландшафтного різноманіття.

Тема 3. Правове забезпечення заповідної справи в Україні

Поняття, об'єкти та джерела екологічного права. Предмет, принципи та функції екологічного права. Органи державного управління в екологічній сфері, їх завдання та функції. Органи спеціального державного управління в екологічній сфері, їх завдання та функції. Правове забезпечення заповідної справи в Україні. Джерела природоохоронного права. Право та форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Тема 4. Міжнародне співробітництво України у галузі заповідної справи.

Міжнародні Конвенції: мета, завдання, основні принципи (Конвенції про збереження різноманіття, СІТЕС, Рамсарська, Боннська, Бернська конвенції та інші). Цільові (тематичні) міжнародні угоди, сутність та характеристика найголовніших з них. Історія та причини створення Червоних книг та Червоних списків. Охоронні категорії видів та популяцій ЧКУ та МСОП. Таксономічна ємність екосистем. «Гарячі» території (місця високої концентрації раритетів) як основа розвитку мережі природоохоронних територій.

Тема 5. Природні території та об'єкти, що підлягають особливій охороні

Критерії відбору заповідних територій. Міжнародна кваліфікація природоохоронних територій. Національна кваліфікація природоохоронних територій. Природні та штучно створені території та об'єкти ПЗФ. Території та об'єкти ПЗФ міжнародного, загальнодержавного та місцевого значення. Олігофункціональні та поліфункціональні території та об'єкти ПЗФ. Характеристика природоохоронних територій України. Відповідність категорій територій та об'єктів ПЗФ категоріям МСОП. Удосконалення категоріальної структури природно-заповідного фонду України.

Розділ 2. Організація заповідної справи в Україні

Тема 6. Сучасний стан, структура та зонально-регіональні особливості ПЗФ України та світу

Загальна характеристика природно-заповідного фонду України. Зонально-регіональний огляд природно-заповідних територій та об'єктів України. Природоохоронні території лісової, лісостепової і степової зон України. Заповідники та природні парки Карпат. Транскордонні природоохоронні території та об'єкти. Характеристика природно-заповідного фонду Запорізької області. Природоохоронні території світу.

Тема 7. Управління, забезпечення організації та функціонування природно-заповідного фонду України

Державний облік біотичного різноманіття. Принципи ведення державних кадастрів рослинного та тваринного світу, об'єктів природно-заповідного фонду. Режими збереження екосистем. Державний контроль за дотриманням встановленого режиму заповідних територій. Служба державної охорони природно-заповідного фонду України, її склад і повноваження. Громадський контроль за дотриманням природоохоронного режиму. Впровадження системи управління територіями та об'єктами ПЗФ з урахуванням вимог міжнародних стандартів ISO 9001, ISO 14001, OHSAS 18000. Менеджмент екосистем.

Тема 8. Створення та проектування територій природно-заповідного фонду

Поліфункціональне значення заповідних екосистем та оптимізація їх охоронного режиму. Функції заповідних екосистем різних категорій та їх оцінка. Панбіоцентрична та панекоцентрична тенденції розвитку заповідання та концепції біологічної стратегії охорони природи.

Тема 9. Структурно-функціональна організація природно-заповідних територій та екомережі України

Формування мережі природоохоронних територій. Структурні елементи та складові екомережі та їх характеристика. Зв'язок національної екомережі з Паневропейською екомережею. Території ПЗФ, що входять до складу основних широтних та меридіальних коридорів національної екомережі: Азово-Чорноморського, Степового, Галицько-Слобожанського, Поліського, Дніпровського, Дністровського, Карпатського та ін. Смарагдова смуга Європи, легені Європи та інші транскордонні ініціативи.

Тема 10. Правове регулювання використання природоохоронних територій України. Природоохоронна діяльність у межах ПЗФ

Пріоритет захисту території та пріоритет збереження. Території протекційної та консерваційної охорони. Тимчасові пріоритети. Загальний порядок використання та контролю територій та об'єктів ПЗФ. Концепція збалансованого розвитку в контексті охорони природи. Сфери розвитку заповідної справи: еколого-правова, еколого-економічна, еколого-соціальна, природозахисна. Рекреаційна діяльність у межах природно-заповідного фонду. Збереження та відновлення етнічних традицій природокористування. Принципи і напрями розвитку екологічної освіти в установах природно-заповідного фонду України. Участь громадськості у природоохоронній діяльності. Правове регулювання зеленого туризму.